

DIỄN ĐÀN VÀ KHUYẾN NGHỊ

BÀN VỀ MỘT CHÚ GIẢI *TRUYỆN KIỀU*

PHẠM THUẬN THÀNH
(Bắc Ninh)

Ngày 4/10/2011 vừa qua ở nước ta *Hội Kiều học* đã ra mắt. Tỉnh Bắc Ninh có một số hội viên sáng lập, trong đó có ông Nguyễn Khắc Bảo, nhà Kiều học hàng đầu của tỉnh với các tác phẩm khảo cứu đã công bố như *Đường đến nguyên tác Truyện Kiều*, *Truyện Kiều văn bản hướng tới phục nguyên...* Nhân dịp này xin được trao đổi thêm về một chú thích trong tác phẩm *Truyện Kiều* văn bản hướng tới phục nguyên.

Câu thứ 48 các văn bản trước thường đọc là “*Ngựa xe như nước áo quần như nen*”, chữ *nen* rất khó hiểu nhưng lại giữ được vần mát ở câu tiếp theo là “*Ngón ngang gò đống kéo lên*”. Qua tham khảo nhiều bản Kiều nôm cổ và các tài liệu khác, ông Nguyễn Khắc Bảo đề xuất cách đọc hợp với nguyên bản hơn là “*Ngựa xe như nước áo quần như nê*”. Để khẳng định cách đọc này ông có lời chú giải như sau: “*Hán thư* có câu: “*Xa như lưu thủy, mã như du long, y quan tắc lộ*”: Xe như nước chảy, ngựa như cò dong, quần áo đầy đường. Phương ngôn: “*Chặt như nê cối*”, chỉ cảnh người đi dự hội đông sin sít nhau như những miếng nê cối gỗ sít liền nhau trên mặt cối xay lúa. Vậy *nê* là danh từ, đối với nước cũng là danh từ (Liên hệ câu 988). Nhị độ mai: *Tiến đưa xe ngựa như nê*; Thạch Sanh: *Ngựa xe đường cái thực thì như nê*; Văn hoá Liễu Đồi: *Trống chầu đàn hát như nê*.

Trước hết, chữ *Nê* được in gồm bộ tài gậy và chữ nam, đọc là *nê* là không phải bàn. Tuy nhiên bộ tài gậy là chỉ động tác tay do đó chữ *nê* này là động từ chứ không phải danh từ. Nếu là động từ thì câu Kiều ở dạng tiểu đối không chỉnh. Nếu *nê* là danh từ thì phải thay bộ tài gậy bằng bộ mộc thì chữ *nê* này mới có nghĩa là “cái nê”, vật thường làm bằng tre, gỗ. Bộ tài gậy và bộ mộc nét viết khá giống nhau, cứ cho là việc in khắc sai hoặc thiếu nét đi thì người khảo đính cũng nên chú rõ ra như vậy mới phải.

Tuy nhiên lời chú vẫn chưa thoả đáng, chưa chuẩn ở chỗ cái nê và việc nê cối xay lúa.

Cái nê là vật dụng thường làm bằng tre, gỗ hoặc kim loại có kích thước dài ngắn to nhỏ khác nhau tùy theo công việc đòi hỏi. Nê cán cuốc, cán cào, cán mai... cho chặt dễ dễ làm, làm năng suất cao thì người ta chỉ dùng cái nê một lần cố định ở cán luôn. Đạn rỏ, sảo khó dùng tay ấn nan chặt giữ kích thước mắt đan thì phải dùng cái nê và dùi đục gõ cái nê để nê nan. Bỏ củi người ta cũng dùng cái nê để tách thớ củi đỡ sức. Cái nê ở các việc này là vật chuyên dụng, dùng nhiều lần, lâu dài. Việc nê răng cối xay lúa cũng vậy. Cối xay lúa có vỏ đan bằng tre chắc chắn. Vỏ giữ phần đất bột mịn đã được giã kĩ để cố định răng cối. Răng cối làm bằng gỗ nhãn già, kích thước ba ngón tay, dày khoảng 3 mm và được trồng theo

(xem tiếp trang 95)

Cũng trong bài thơ này chúng tôi nhận thấy có đến "hai mặt trời" xoay trên trái đất! Bắt đầu bài thơ là hình ảnh:

Mặt trời xuống biển như hòn lửa

Kết thúc bài thơ là hình ảnh

Mặt trời đội biển nhô màu mới

Nước ta nằm ở vị trí địa lí mà ai cũng biết là sẽ không có cảnh mặt trời "lặn" xuống biển. Vào mùa hè mặt trời mọc ở đằng đông (tức là phía biển) và lặn ở đằng tây. Vậy trong bài thơ này mặt trời mọc và lặn cùng một phía sao?

Trong bài *Các vị La Hán chùa Tây Phương* có câu thơ mà khi đọc tôi đã không khỏi băn khoăn từ năm học 12 (Chương trình cũ):

Có vị mắt giương mày nhú sệt

Không thể ai có thể làm cùng một lúc hai động tác "mắt giương" và "mày nhú" được. Bởi khi "mắt giương" thì hai chân mày phải cùng "giương" ra chứ làm sao có thể "nhú" lại được!

Những điều chia sẻ trên đây, không phải việc "bói lông tìm vết", người viết cũng chỉ mong bằng kiến văn hạn hẹp, trong bài viết này mạo muội đưa ra những cái "khuyết" nhỏ của những tác phẩm hay của nền văn chương dân tộc những mong các bậc cao minh bổ chính cho những điều còn nông cạn.

Chú thích

^(iv) *Sách giáo khoa Ngữ văn 9*. NXB GD, 2005 ghi: "Giờ lâu ngả giá **vàng** ngoài bốn trăm'.

^(v) Hoàng Phê (chủ biên), *Từ điển tiếng Việt* - Trung tâm Từ điển ngôn ngữ, 2002.

^(vi) Đinh Trọng Lạc, *99 Phương tiện và biện pháp tu từ Tiếng Việt*. NXB GD, 2003.

^(vii) *Bản sắc văn hóa Việt Nam*. NXB Văn học, 2002.

BÀN VỀ MỘT CHÚ GIẢI...

(tiếp theo trang 96)

hàng lối nhất định để khi xay làm bột vỏ trấu và đùn gạo, trấu ra ngoài được. Do trồng rặng cối trên đất nên nhất thiết phải dùng nê để nê cho chắc, nếu làm không kĩ khi xay bột rặng cối thì sống thóc nhiều và hỏng cối. Như vậy rặng cối mới sin sít nhau trên mặt cối xay lúa chứ không phải cái nê cối vì cái nê cối là vật dụng chuyên dùng của thợ đóng cối.

Về mặt phân từ loại tiếng Việt có hiện tượng đồng âm, đồng mặt chữ nhưng khác loại khó nhận biết. Chữ Hán và chữ nôm dễ nhận biết hơn do đồng âm nhưng khác mặt chữ. Chữ Nga do có phần từ căn chung nên khác vĩ tố thì là khác từ loại rất dễ nhận biết. Với chữ *nê* trên đây ta đã biết hai nét nghĩa của hai loại từ: *nê* là động từ (động tác nê) và *nê* là danh từ (cái nê). Tuy nhiên còn một nét nghĩa nê là danh từ (không phải cái nê) mà ta ít nhận thấy, đó là sự nê, công việc nê, kết quả việc nê. Ví dụ:

- *Bác phó nê cối* (nê là động từ).

- *Nê là việc của thợ giỏi* (nê là danh từ chỉ loại công việc).

- *Cái nê của bác phó mất rồi* (nê là danh từ chỉ đồ vật).

Trở lại câu Kiều 48 và lời chú giải, trước hết ta phải khẳng định áo quần ở đây là cách nói dùng bộ phận để chỉ toàn thể, và cụ thể nó có nghĩa chỉ người mặc quần áo chứ không phải đơn thuần chỉ áo quần là đồ vật. *Áo quần như nê* là chỉ người đi đứng đông đúc, sin sít như rặng cối trên mặt cối xay lúa đã nê chặt. Và rõ ràng câu Kiều đã có sự tiểu đối rất chỉnh: *Ngựa xe như nước, áo quần như nê*.

(Ban Biên tập nhận bài ngày 17-10-2011)